

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи економічної
теорії» обов'язковий компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня освіти

272 Авіаційний транспорт

Технологія робіт та технологічне обладнання аеропортів

**за темою № 8 - Показники макроекономіки. Макроекономіка і теорія
макроекономічної нестабільності**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08. 2023 № 7

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 28.08.2023 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та
управління, протокол від 28.08. 2023 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, к.е.н.,
спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.

Рецензенти:

1. Директор Кременчуцької філії Класичного приватного університету, к.е.н.,
доцент, Меньяйлова Г.Є.
2. Зав. кафедри автомобільного транспорту та транспортних технологій,
к.т.н., доцент Кременчуцької філії Класичного приватного університету
Головіна О.В.

План лекцій:

1. Сутність національного рахівництва.
2. Методика розрахунку основних макроекономічних показників.
3. Макроекономічна нестабільність: циклічність розвитку ринкової економіки.
4. Зайнятість та безробіття.
5. Інфляція ті її види. Антиінфляційна політика держави.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка – К.: ЦНЛ ., 2018.- 688с.
2. Горлач М.І., Соколов М.О., Кримов М.І., Лисенко С.Ф. та ін.. Економічна теорія: підручник для вищої школи – К.: ЦУЛ ., 2017.-532с.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: Знання, 2014. – 711 с.
4. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: практикум: Навчальний посібник – К.: Знання, 2013. – 496 с.
5. В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. Економічна теорія : підручник – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.
6. Моцелюк Н.В. Політична економія. Економічний розвиток. Сучасні економічні системи. Світове господарство: Навчальний посібник – К.:ЦУЛ, 2014.-168с.
7. Осецький В.Л. Політекономія: Навчальний посібник – К.: НАУ, 2013. – 380 с.
8. Семененко В.М., Коваленко Д.І. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: ЦНЛ ., 2017.- 428с.
9. Сірко А.В. Економічна теорія: Політекономія: Підручник – К.:ЦУЛ, 2017.- 448с.
10. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Політична економія: Навчальний посібник – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 464 с.
11. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник-К.: Алерта, 2015. – 487с.
12. Якобчук В.П. Економічна теорія: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015 – 408с.

Допоміжна література:

13. Базилюк А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ ., 2012.-312с.
14. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2013. – 410 с.

15. Кузнєцова Л.В. Політична економія: Навчально – методичний посібник – К.: НУХТ, 2011. – 181 с.
16. Лопух К.В. Сучасний монетаризм: Монографія – К.: ЦУЛ, 2015.-272с.
17. Луценко Г.П. Курс економічної теорії: практика і теорія: Електронний посібник – Кременчук: КЛК НАУ, 2011. – 207 с.
18. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2012. – 248 с.
19. Носова О.В. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2013. – 512 с.
20. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М.. — К.: Знання, 2013. 615 с.
21. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2011. – 432с.
22. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012. – 280 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

23. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
24. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua.

Текст лекції:

1. Сутність національного рахівництва

В першій темі першого питання ми згадували прізвища Ж. Бодена і Кене. Ф. Кене основоположник методу національного рахівництва. Розвиток науки макроекономіки був продовжений на поч. 30-х р. ХХ ст. у зв'язку з великою депресією (1929-1934).

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – це хвороба економіки. Як і хворій людині хворій економіці треба поставити діагноз, тобто треба мати параметри оцінки стану економіки як стану людини. Тому було потрібно розробити систему макроекономічних показників, які показують стан економіки, і на які держава повинна впливати, виводячи економіку з кризи (активна економічна політика).

Про необхідність втручання держави у ринкову економіку під час кризи сказав Кейнс.

На перший план висувається задача комплексного макроекономічного аналізу і прогнозування, яку можна вирішити за допомогою СНД.

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО РАХІВНИЦТВА (СНД)- це система взаємопов'язаних макроекономічних показників та особливу форму їх представлення (балансові табл.), що відображає найзагальніші і найважливіші аспекти економічного розвитку.

НАЦІОНАЛЬНЕ РАХІВНИЦТВО – це, з одного боку, система національних рахівників, а з другого - інструмент державного регулювання макроекономічних процесів.

В перше СНР було створено для Палестини за даними 1936 р. новий стан національного рахівництва відноситься до післявоєнних років, коли необхідність відновлення зруйнованої економіки вимагала державного втручання в економіку і різкого збільшення національного або державного сектору.

Розвинуті країни розробили для себе власні СНР: Англія і Франція – 1946 р.; США – 1947 р. В 1976 р. у Франції була розширена система національного рахівництва яка і була покладена в основу сучасної СНР об'єднаних націй.

В соціальних країнах (централізоване планування) використовували власну систему рахунків, яка мала назву «Балансу народного господарства» (БНГ). Характеристикою особливостей цієї системи був розподіл суспільного виробництва на дві нерівнозначні сфери:

- матеріальне виробництво;
- нематеріальне виробництво

Відповідно до цієї концепції сукупний суспільний продукт (ССП) та національний дохід лише виробничою сферою, а продукт вироблений нематеріальними галузями економіки (житлово – комунальне господарство, побутове обслуговування) в розрахунок не брався.

Вилучення послуг зі сфери економічного виробництва в радянській системі відображало низький рівень розвитку сфери послуг, а також те що пріоритетом економічної політики було проголошено розвиток матеріального виробництва.

Після розпаду Союзу України перейшла на СНР.

2. Методика розрахунку основних макроекономічних показників

СУКУПНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ССП) – (валовий продукт, валовий випуск) – вартісна оцінка товарів і послуг, вироблених протягом визначеного періоду (рік) в країні. ССП звільнений від повторного рахунку (подвійний рахунок) створює ВВП.

$ВВП = ССП - \text{повторний рахунок.}$

1. ВВП – це сума доданих вартостей (кінцевих продуктів), які створені всіма виробниками на території даної країни незалежно від національної приналежності факторів виробництва.

Кінцевий продукт – це те, що знаходить свого кінцевого споживача на ринку і не виконується у виробничих процесах у вигляді засобів виробництва.

Подвійний (повторний) рахунок – це урахування вартості проміжних товарів. Проміжними називаються товари, які використовуються для подальшого оброблення. Поняття подвійного рахівництва ввів на кінці 20-х на початку 30-х р. XX ст. В.В. Леонт'єв.

За роки економічної кризи (1900 – 1999 р.) ВВП скоротився на 59,2 %, обсяг промислової продукції на 48,9%, сільське господарство – 51,5%, реальна заробітна плата в 3,82% рази, реальні виплати пенсії – в 4 рази.

В Україні від’ємний приріст ВВП почався з 1991 р. (-8,7%), а з 2000 р. почався додатний приріст ВВП (6% за 7 місяців). В 2000 р. ми перші після розпаду Союзу одержали профіцит.

2. ВАЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ВНП) – це сума доданих вартостей (кінцевих продуктів) вироблених за визначений період (рік) національними факторами даної країни у середині і за її межами.

Американська фірма «P e r s i» виробляє і реалізує свою продукцію на українському ринку.

Вартість кінцевих вироблених благ і послуг входить у ВВП України і ВНД США, Розрахунок ВНД може проводитись наступними методами:

- за витратами;
- за доходами;
- виробничий метод- це метод доданих вартостей який дозволяє виявляти роль окремих галузей у створенні ВНП (структура народного господарства).

Як і в бухгалтерському балансі в СНР витратна частина повинна = доходній.

$$\underbrace{C + I + G + NE}_{\text{за витратами}} = \text{ВНП} = \underbrace{S + C + r + R + T}_{\text{за доходами}} + A, \text{ де}$$

C – споживчі витрати або витрати сектору домогосподарств;

I – інвестиційні витрати фірми;

G – державний сектор (державні витрати з бюджету);

NE – чистий експорт – імпорт (сальдо зовнішньо - торгівельного балансу).

Фактори виробництва:

Факторні доходи:

- | | |
|------------------|--|
| - праця | - зарплата (C+S) |
| - капітал | - %. Прибуток (r) |
| - земля | - природна рента (R) |
| - підприємництво | - прибуток (r) ↑- зарплата іде на споживання (C) і заощадження (S) |

T – податки на підприємницьку діяльність;

A – амортизаційні відрахування.

3. ЧИСТИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ЧНП) – ВНП очищений від амортизації:

$$\text{ЧНП} = \text{ВНП} - A$$

4. НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОХОД (НД) – це ЧНП, звільнений від непрямих податків:

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - T$$

Національний доход складається з факторних доходів.

5. **ОСОБИСТИЙ ДОХІД (ОД)** – розраховується тому, що не всі кошти які зароблені власниками факторів виробництва можуть витратитись на особисте споживання і заощадження.

$ОД = НД - (внески\ на\ соціальне\ страхування + податок\ на\ прибуток\ фірм + нерозподілений\ прибуток\ фірм) + трансферні\ платежі.$

Під трансферними платіжками розуміють односторонній потік благ, які мають пере розподільчий і безоплатний характер.

Розрізняють державні трансфертні платежі (пенсії, стипендії, допомога по безробіттю, та інша допомога з державного бюджету). Саме в них іде мова в формулі. приватні платежі не є наслідком виробництва, а виступають як передачі коштів від однієї приватної особи до іншої (допомога батьків дітям, студентам, подарунки від заможних родичів).

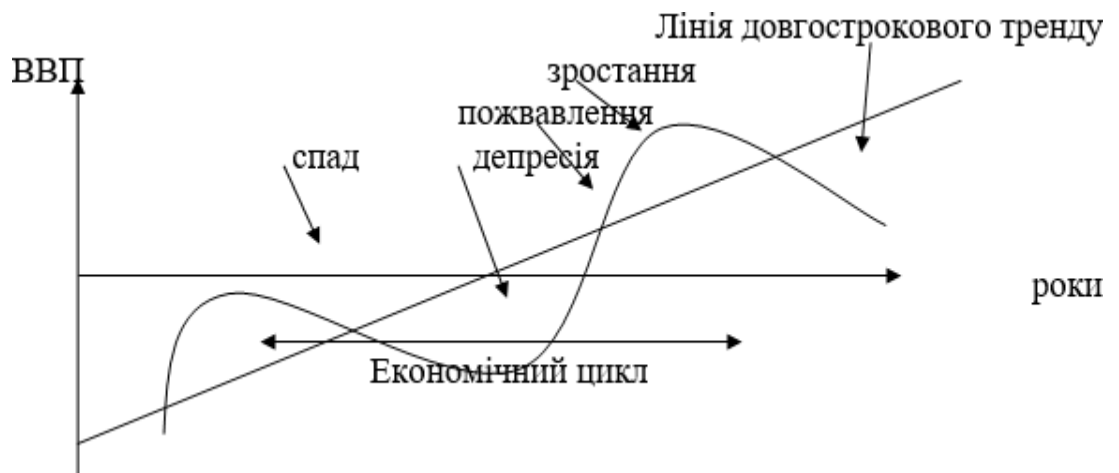
6. **ВИКОРИСТОВУВАНИЙ ДОХІД (ВД)** – це особистий дохід, звільнений від індивідуальних податків (прибутковий податок):

$$ВД = ОД - Т_{інд}.$$

3. Макроекономічна нестабільність: циклічність розвитку ринкової економіки

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання (лінія довгострокового тренду).

Напрямок та ступінь зміни макроекономічних показників (або показника) називають економічною кон'юнктурою.



Мал. 1 «Циклічний розвиток економіки»

Економічний цикл складається з чотирьох фаз:

- Спад виробництва (глибокий і тривалий спад – це криза);
- Депресія;
- Пожвавлення;
- Зростання.

Сьогодні деякі економісти вважають, що Україна знаходиться на фазі пожвавлення, а деякі – на фазі зростання.

Циклічний розвиток економіки має зовнішні та внутрішні причини.

Біля внутрішніх причин (в середині економічної системи):

- Зовнішні (війни, революції, міграція робочої сили, зміни цін на нафту, газ, політичні процеси; технологічні, інноваційні, наукові пориви);
- Внутрішні (оптимальна, монетарна, фіскальна політика, політика доходів, зовнішньоекономічна політика).

4. Зайнятість та безробіття

Зайнятість населення – це діяльність частини населення щодо створення суспільного продукту(НД):

- саме в цьому полягає економічна сутність зайнятості ;
- соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини с самовираженні, в задоволенні матеріальних і духовних потреб через доход, який людина отримує за свою працю;
- демографічною сутністю зайнятості є відображення взаємозалежності зайнятості з віково-статевими характеристиками населення, його структурою.

Україна після розпаду Союзу опинилася перед необхідністю формування політики ефективної зайнятості, яка б забезпечувала створення мотиваційних механізмів високоефективної праці та соціальний захист населення при втраті робочих місць.

Ефективна зайнятість передбачає:

- скорочення важкої, примітивної, некваліфікованої праці;
- стимулювання гнучких форм зайнятості та використання робочого часу;
- зміцнення зв'язку оплати праці з кінцевим результатом;
- встановлення мінімуму і ліквідацію максимуму заробітної плати.

Стан ринку праці оцінюється за таким показником

$$B' = B / Z + B * 100\%$$

Безробіття-це економічна категорія, яка відбуває економічні відносини, щодо вимушеної незайнятості працездатного населення.

Економісти по різному пояснюють причини безробіття в ринковій економіці:

- 1)надлишок народонаселення(мальтузіанство);
- 2)ріст органічної будови капіталу(марксизм);
- 3)високий рівень заробітної плати(неокласики);
- 4)недостатність сукупного попиту (кейнсіанство).

Найбільшого поширення в Західній економічній науці одержала неокласична та кейнсіанська теорія безробіття(див.пит.2).

Види безробіття:

- 1)фрикційне, пов'язане з переміщенням людей з одного регіону в інший, зміною роботи, професій, етапом життя(вчення, нагляд за дитиною і т.д.),це добровільне безробіття;
- 2)структурне безробіття, пов'язане зі структурними змінами в економіці, як у галузевій так і в площині зміни форм власності. В ньому можна

виокремити технологічне і конверсійне безробіття. Структурне безробіття виникає тоді коли пропорція робочої сили і попит на неї не збігається;

3) циклічне, спричиняється фазою складу економічного (ділового) циклу . яка характеризується недостатністю сукупних видатків.

Повна зайнятість досягається в тому випадку коли циклічне безробіття дорівнює 0.

Рівень безробіття за повної зайнятості називають природною нормою безробіття (природне безробіття).

Слово 'природний' тут означає, що структурне і фрикційне безробіття є неминучим, тоді як циклічного безробіття можна уникнути за допомогою інструментарію макроекономічної політики.

Потенційний (природний) ВВП – це реальне ВВП за повної зайнятості, коли фактичне безробіття дорівнює природному.

5. Інфляція її види. Антиінфляційна політика держави

Інфляція – це невідповідність товарної грошової маси, що проявляється в зростанні загального рівня цін в країні. Зворотний процес – дефляція.

Інфляція – це знецінення грошей.

Інструментом вимірювання інфляції є індекси цін (Індекс цін Леспейреса, індекс Пааше, індекс Фішера).

Показником темпу приросту цін є темп інфляції:

$$T_{\text{инф}} = \frac{IC_{\text{Цан}} - IC_{\text{Цб}}}{IC_{\text{Цб}}} \times 100$$

Інфляція класифікується за різними ознаками:

1) залежно від темпів інфляція буває:

- помірна (до 10%);
- голопуюча (до 200%);
- гіперінфляція (більше 200%, в 1993 році інфляція була більше 1000%);

2) залежно від наявного прояву:

- відкрита – реальне зростання загального рівня цін;
- прихована – в умовах адміністрування цін, тобто фіксованих і регульованих, в основному проявляється в дефіциті товару (Радянський Союз).

До ознак прихованої інфляції належать:

- тимчасове замороження доходів і цін;
- запровадження тотального державного контролю за цінами.

Приховану інфляцію не можна визначити безпосередньо, але є опосередковані методи вимірювання:

- співвідношення між контрольованими державою цінами і цін на ринку;
- зниження рівня товарно-матеріальних запасів;
- втрати часу на пошук потрібних товарів;
- співвідношення між «вимушеними» заощадженнями та величиною касових залишків;

3) залежно від основних причин, які зумовлюють інфляцію:

- інфляція попиту (збурення попиту) – її формують грошові фактори – емісія паперових грошей, швидкість їх обертання, стан фінансово-кредитної системи, відношення національної валюти до інших.

- інфляція витрат виникає у результаті зміни витрат виробництва і пропозиції товарів на ринку. Інфляція витрат – це збурення пропозиції. Головними її імпульсами є підвищення цін на енергію та сировину, зростання номінальної заробітної плати. Найстрашніше в інфляції витрат те, що вона породжує інфляційну психологію – в масовій свідомості людей виникає впевненість, що інфляція буде наростати і надалі (працівники вимагають підвищення заробітної плати під майбутнє зростання цін, а підприємці – завчасно закладають в ціну своїх товарів очікуване зростання витрат);

4) залежно від міри збалансованості:

- збалансована інфляція, при якій ціни піднімаються відносно помірною і одночасно на більшість товарів і послуг;

- не збалансована, коли ціни на різні товари і послуги піднімаються не одночасно і по-різному;

5) залежно від рівня її передбачення:

- очікувана, яку можна спрогнозувати на який-небудь період часу і вона як правило є прямим результатом діянь влади (наприклад, лібералізація цін з 1 січня 1992 року);

- не очікувана, характеризується неочікуваним стрибком цін та негативно відбивається на податковій системі і грошовому обігу.

Причинами інфляції можуть бути (на погляд сучасних економістів):

- дефіцит державного бюджету, який фінансується за рахунок емісії грошей;

- фінансування інвестицій в умовах бюджетного дефіциту;

- імпорт інфляції в умовах відкритої економіки;

- інфляція набуває само підтримуючий характер в результаті інфляційних очікувань. Подолання інфляційних очікувань населення і виробників – найважливіше завдання антиінфляційної політики держави.

Негативні соціально-економічні наслідки інфляції:

- зниження реальних доходів населення (це стосується особливо людей з фіксованими доходами – бюджетні працівники, пенсіонери, студенти);

- знецінення фінансових активів (ощадні рахунки, облігації);

- зниження мотивації до інвестування довгострокових програм (не надають банки довгострокових кредитів), мотивації до праці;

- порушення відносин між позичальниками (дебіторами) та кредиторами (від інфляції виграють дебітори);

- прискорюється матеріалізація грошей, зменшуються вклади населення, кредитні ресурси банків, підривається грошово-кредитна система;

- перерозподіл доходів між приватним і державними секторами (домогосподарства несуть певні витрати, які для держави є інфляційним податком).

Інфляційний податок сплачується автоматично домашніми господарствами, а отримується емітентом грошової маси, тобто державою.

- ефект інфляційного оподаткування (ефект Танзі-Олівера): свідоме відстрочення внесення податкових відрахувань у державний бюджет платниками податків.

Антиінфляційна політика держави – це сукупність заходів держави, спрямованих на встановлення відповідності між темпами зростання грошової і товарної маси.

Антиінфляційні заходи можуть застосовуватись до відкритої інфляції.

Антиінфляційна політика має 2 види:

1) адаптивна, яка проявляється у пристосуванні до умов інфляції, у пом'якшенні її негативних наслідків, поступовому зниженні темпів зростання грошової маси.

Основні заходи:

- обмеження грошової пропозиції;
- стабілізація інфляційних очікувань;
- посилення регулювання цін і доходів в тому числі за допомогою укладання договорів з підприємцями та профспілками про темпи підвищення цін і заробітної плати.

2) активна антиінфляційна політика (шокова терапія).

Основні заходи:

- збільшення податків на бізнес і громадян;
- регулювання валютного курсу;
- проведення грошової реформи конфіскаційного типу;

заборона емісійного фінансування державного бюджету.